

/ S. Jablonsjka. – Ljviv : Piramida, 2018. – 366 s.; Tam samo: Recenziji. Vidghuky. S. Ghordynsjkyj. S. 322-323.

24. Tarnavsjskyj M. Nechuvanyj Nechuj. Realizm v ukrajinsjkij literature / M. Tarnavsjskyj : per. Jar. Strikhy. – Kyiv : Laurus, NTSh v Kanadi, Toronto, 2018. – 288 s.

25 Franko I. Vavylonsjki ghimny I molytvj. Pereklady z pojasnennjamy I. Franka / I. Franko. – Ljviv, 1911. – 30 s.

26 Jurchuk O. U tini imperiji. Ukrajinsjka literatura u svitli postkolonialnoji imperiji / O. Jurchuk. – Kyiv : Akademija. 2013. – 224 s.

27. Jacenko P. Nechuj. Nemov. Nebach / P. Jacenko. – Ljviv : Piramida, 2017. – 148 s.

Стаття надійшла до редакції 14.06.19.

Lyudmyla Hrytsyk, Dr Hab., Prof.,
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

ORIENTAL DISCOURSE OF I. S. NECHUY-LEVYTSKY

The article deals with the "oriental" works of I. Nechuy-Levytsky in which the author comprehends the peculiarities of cultural types, Arabic, Hindu, Chinese, focuses on what is common and different about them; the factors identified by the author as the most important in models of cultural types (religious, geopolitical, historical, cultural, etc.) are traced. In this aspect the works of I. Nechuy-Levytsky are analysed, in particular fairy tale "The Two Brothers", Hindu legend "Offended and Not Offended", as well as the Chinese section of the treatise "Ukrainians on literary summons with Moscow" which is regarded as the first essay in the history of ancient Chinese literature in Ukraine.

The role of I. Nechuy-Levytsky in the development of academic and artistic types of orientalism is shown.

Keywords: *Orientalism, models of orientation, cultural types, identity, comparative approaches.*

УДК 821.161.2

Надія Дига, доц.
Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди, Переяслав

ІВАН НЕЧУЙ-ЛЕВИЦЬКИЙ І ВОЛОДИМИР ЛЕОНТОВИЧ: СПРОБА ПОРІВНЯЛЬНОГО АНАЛІЗУ ЖИТТЯ ТА ТВОРЧОСТІ

На прикладі автобіографії Івана Нечуя-Левицького, спогадів, листів Володимира Леонтовича, творів здійснено спробу порівняльного аналізу життєвого та творчого шляху. Доведено, що, хоча літератори не були

ровесниками, усе ж формувалися як українці в умовах колоніальної залежності країни, уберегтися від зросійщення їм вдалося завдяки рідній мові, національному фольклору. Спільність реалістичної манери письма літераторів має відмінності: у Івана Нечуя-Левицького вона романтизована, у Володимира Леонтовича позначена поетикою натуралізму, частково модернізму.

Ключові слова: *Іван Нечуй-Левицький, Володимир Леонтович, автобіографія, спогади, мова, фольклор, реалізм.*

Іван Семенович Нечуй-Левицький (1838–1918) і Володимир Миколайович Леонтович (1866–1933) – українські прозаїки, які жили та працювали у складних умовах поневолення нашої держави Російською імперією, тому змушені були захищати рідну мову, культуру, літературу, відстоювати права і свободи українців не лише публікаціями нарисів, статей, художніх творів у пресі, а й активною громадською діяльністю, невтомною працею доводячи свою любов до України, співвітчизників.

Як засвідчила історія, їхні зусилля не були даремними. Письменники наполегливою громадською працею, яку чимало недоброзичливців критикувало, висміювало, пришвидщували зміни в українському суспільстві, свідомості земляків, формували патріотичні почуття, переконання, бажання свободи, державної самостійності тощо. Тому порівняння життя та творчості Івана Нечуя-Левицького й Володимира Леонтовича є актуальним завданням літературознавців, істориків, україністів.

Життєвий і творчий шлях Івана Нечуя-Левицького привернув увагу багатьох учених, зокрема О. Білецького, М. Булахова, Я. Вільної, В. Власенка, М. Драгоманова, С. Єфремова, О. Засенка, Н. Зінченко, І. Лісового, Р. Міщука, З. Мороза, О. Павлової, М. Походзіла, І. Приліпко, В. Середи, І. Франка, П. Хропка. Про прозу й біографію Володимира Леонтовича писали Б. Ванцак, О. Грушевський, С. Єфремов, О. Леонтович, Л. Лукич, О. Наконечна, І. Павловський, Ф. Погребенник, В. Погребенник, І. Приліпко, П. Ротач та інші дослідники.

Постійна увага літературознавців до перипетій життя і письменницької спадщини І. Нечуя-Левицького та В. Леонтовича свідчить про вагоме місце майстрів слова в історії української літератури, важливість громадської діяльності в умовах колоніалізму, намагання створити більш повні біографії.

Варто зазначити, думку про вплив художньої спадщини І. Нечуя-Левицького на образи священників творів В. Леонтовича у статті «Об'єктивний тип епічного мислення В. Леонтовича (на матеріалі повісті "Per pedes apostolorum")» (2007) висловив В. Погребенник [6, 30]. Його міркування підтримала й розвинула в дисертації "Ідейно-художні домінанти прози про духовенство в українській літературі ХІХ – початку ХХІ століть" (2014) І. Приліпко [7, 214].

Учені не вивчали детально питання спільності та своєрідності долі і творчості прозаїків, що, звичайно, є актуальним, бо, хоча вони народилися в різний час і різностанових родин (священника, поміщика), мешкали у різних місцях, працювали в різних сферах, усе ж мали подібні погляди на життя, бажання трудитися задля розвитку українського суспільства, національної свідомості земляків тощо.

Мета статті полягає в аналізі спільності та своєрідності долі і творчості І. Нечуя-Левицького, В. Леонтовича. Щоб її реалізувати, потрібно вирішити такі завдання: порівняти факти життя, особливості діяльності літераторів, дослідити спільні та відмінні риси художньої спадщини.

Виклад основного матеріалу. Аналізуючи родоводи І. Нечуя-Левицького та В. Леонтовича, варто зауважити, що вони могли бути далекими родичами, адже, як зазначав І. Семенович в автобіографії, його прадід, який мешкав у Стеблеві на Київщині, мав прізвище Леонтович, дотримуючись моди, змінив його на Левицький [1, 229].

Олена Леонтович у праці про двоюрідного діда Володимира Миколайовича зазначила, що засновником роду лубенських Леонтовичів був невідомий Олексій, який мешкав на Правобережжі, а Микола обіймав посаду радника київського магістрату; одружившись, переїхав на Лубенщину [5, 8–9]. Збіги, як кажуть, – очевидні, потребують детальної перевірки; письменники багато в чому подібні, наприклад, у любові до художньої літератури, зокрема прози, окремих видах діяльності, про які оповіджено нижче.

Формування світоглядів, переконань, характерів Івана Нечуя-Левицького та Володимира Леонтовича відбувалося в умовах

домашнього (українського) середовища, тому в становленні національної свідомості обох майстрів слова важливу роль відіграла народна мова, уснопоетична спадщина, перекази і легенди про українську звитяжну історію, окремих державних діячів, воїнів.

Ось як про оповідання голови родини, Семена Степановича, пригадував Іван Нечуй-Левицький: "Батько мій любив рідний край, все було нам говорить, що на Україну дуже насіли польські пани та жида, що московщина заїдає наш язик і національність, все розказував нам українську історію; було як їдемо з ним в Корсун, то все було нам показує Різаний Яр та могили під Корсуном, де битва Богдана Хмельницького з поляками; показує Наливайків шлях, що повертає з Корсунської дороги на село Петрушки" [1, 229–230]. Потрібно додати, що й дядьки майбутнього прозаїка, Євтроп, Дорофій, вплинули на його світогляд, бо семирічним чув від них чимало українських пісень, що їх залюбки виконували під час відпочинку [1, 231]. Звичайно, усе це не могло не вражати, запам'ятовувалося, а згодом охудожнювалося у творах, передовсім на тему історичного минулого, наприклад, романі "Князь Єремія Вишневецький", повісті "Гетьман Іван Виговський", казці "Запорожці", драмах "Маруся Богуславка", "В диму та полум'ї" тощо.

Малолітнього Володимира Леонтовича зі скарбами народної мудрості також познайомили рідні, передовсім бабуся, яка говорила лише українською. Особливо йому запам'яталася зустріч у маєтку на Лубенщині з материною сестрою Софією і її чоловіком Василем Симиренком: "Він (Василь Симиренко. – *Н. Д.*) розповідав нам щось такого, що захоплювало дитячу уяву до самої глибини, і розповідав усе по-українському і це було нам дивно, але чомусь і приємно. Він показував нам дивні штуки: пересягнув через обідняний стіл вповодж, обійшов на руках довкола нашої чималої залі, кидав разом три м'ячі і ловив їх усі, не даючи впасти жодному, кидав віялом з однієї руки цілу колоду карт і другою рукою ловив їх усі. Надвечір тітка сіла до роялю, який стояв у нас ніколи не розчиняючись, і вдвох з дядьком вони співали: "Ой п'є Байда", "Максим козак", "Як я молодою преподобницею" і багато інших пісень, усе українських" [4, 166–167]. Запам'ятовуючи почуте, Володимир Миколайович дивувався героїзмові козаків,

переймався їхньою долею, а згодом, оповідаючи у творах "З життя моєї баби", "Пани й люди" про життя полтавського селянства, часто пригадував про звитяжне минуле, що приваблювало романтикою пригод, перемогами, соціальною стабільністю.

Чимало спільного в долях Івана Нечуя-Левицького та Володимира Леонтовича можна спостерегти, досліджуючи їхні шкільні роки, варто зауважити, що і в Богуславському духовному училищі, і в Київській духовній семінарії, де навчався Іван Семенович, і в Лубенській та Прилуцькій гімназіях, де здобував знання Володимир Миколайович, попри викладання, покарання, вивчення нецікавого матеріалу, російської мови, літератури, історії, фактично – російщення, вони формувалися національно свідомими, бо, як зауважували, учні їхніх навчальних закладів говорили лише українською [1, 233–234; 2, 8]. Звичайно, рідна мова є засобом збереження національної самосвідомості майбутніх прозаїків в умовах нищення української культури, потужною зброєю в боротьбі з русифікацією.

Закінчивши Київську духовну академію (1865), Іван Нечуй-Левицький не лише працював у Полтавській духовній семінарії, гімназіях різних міст, а й писав художні твори, нариси, педагогічні статті, публікувався в провідних українських часописах, захоплювався громадською діяльністю, підтримував зв'язок з видатними земляками, наприклад, Пантелеймоном Кулішем, Михайлом Старицьким, Миколою Лисенком. Не зайвим буде нагадати, що в усіх навчальних закладах, де трудився прозаїк, він висловлював прогресивні думки про долю народу, завдання національно свідомої інтелігенції, її ролі в колоніальному суспільстві, призначення літератури тощо.

Доля Володимира Леонтовича після навчання на юридичному факультеті Московського університету (1888) склалася дещо по-іншому. Він був мировим суддею, земським діячем на Полтавщині, працював у власному господарстві, дбав про комплектування книгами народних бібліотек, допомагав коштами літераторам, підтримував зв'язки з визначними діячами свого часу, зокрема, Володимиром Антоновичем, Борисом Грінченком, Михайлом Коцюбинським, Володимиром Лесевичем, Василем Смиренком, Євгеном Чикаленком, засновував

часописи тощо. І хоча, як Іван Нечуй-Левицький, не став педагогом, усе ж, завдяки наполегливості, відкрив у рідному хуторі школу, у вільний від праці час був організатором дозвілля односельців, для яких читав популярну літературу, художні твори тощо. Ось як писав про це Борисові Грінченку: "Позавчора робив вечірні читання селянам. Читав з Ваших видань біографію Стефенсона. Книжка страшенно зацікавила – от якби таких популярно-наукових більше, селяни їми дужче цікавляться, ніж оповіданнями. Такий тепер вже напрям на селі" [3, 268]. Така просвітницька діяльність прозаїка була досить успішною, хоча він журився, не бачачи одразу її результатів.

Спільними були й думки Івана Нечуя-Левицького та Володимира Леонтовича про рідну мову. Вони вважали, що викладання в школах повинно відбуватися українською. Іван Семенович, обстоюючи думку про єдину літературну норму, написав працю ".. дзеркало української мови" (1912). Володимир Миколайович створив доповідь "До питання про написання підручників для сільських шкіл Полтавської губернії" (1901), у якій порушив питання навчання українських дітей рідною мовою, що є більш зрозумілою, аніж російська.

Однаковими були й думки Івана Нечуя-Левицького та Володимира Леонтовича про видання книг для народу, зокрема про потребу перекладу Біблії українською. Іван Семенович спільно з Іваном Пулюєм за короткий термін після смерті видатного українського письменника Пантелеймона Куліша завершив перекладати Святе Письмо; воно побачило світ лише 1903 р. за кордоном.

Володимир Миколайович, спільно з однодумцями, серед яких був Петро Стебницький, турбувався про отримання дозволу від Синоду на видання Біблії українською мовою. Ось що писав у одному з листів: "Мої селяни одурили мене щодо заяви Синоду... Звернувся я з нашою справою до трьох інтелігентніших селян і знайшов зразу, здавалося, від них цілковите співчуття. З розмови видно було, що вони розуміють справу і співчують їй, тоді мені здавалося, що хоч вони і обіцяють написати заяву, та неначе бояться..." [3, 370]. Звичайно, таке ставлення селян не додавало ентузіазму, але праця на користь громади продовжувалася.

Чимало спільного й відмінного спостерігається й у творчому доробку Івана Нечуя-Левицького та Володимира Леонтовича. Обоє писали художні твори переважно на тему життя селян, міської, сільської інтелігенції, духовенства, зосереджуючи увагу на змінах свідомості представників різних верств українського суспільства в різні історичні періоди, передовсім після 1861 р.

Реалістична стильова манера письма Івана Нечуя-Левицького дещо романтизована (завдяки широким описам природи, видінь персонажів), у його прозових творах наявні етнографічні малюнки, втілено щирий український гумор.

Реалізм Володимира Леонтовича поєднаний з ознаками натуралізму, імпресіонізму, тому він у художніх творах детально зобразив потворне в людині, суспільстві. Переважно в повістях автор нехтує художністю, вдається до публіцистики, уважний до психології персонажів, їхніх учинків, думок тощо. Частіше від Івана Нечуя-Левицького Володимир Леонтович виходить за межі побуту, зосереджує увагу на специфіці розвитку українського соціуму, полтавської глибинки.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Отже, хоча Іван Нечуй-Левицький і Володимир Леонтович не були ровесниками, а народилися в різний час, походили з різностанових родин (священника, поміщика), усе ж формувалися як українці в майже однакових колоніальних умовах, уберегтися від негативних проявів яких їм допомогла материнська мова. Рідні прищепили прозаїкам почуття любові до України, інтерес до звитяжного минулого, скарбів національного фольклору, бажання працювати на користь громади, розвитку культури, літератури, духовності. Спільно з однодумцями вони відстоювали право земляків навчатися українською мовою в школах, займалися просвітницькою діяльністю, популяризували українську книгу, пришвидшуючи зрушення у свідомості простолюду, зміцнювали їхню національну свідомість. Спільність реалістичної манери письма майстрів слова має свої відмінності: Іван Семенович використовував прийоми романтизації зображеного, Володимир Миколайович послуговувався засобами натуралізму, частково модернізму. Подальше вивчення порушеної проблеми допоможе з'ясувати секрети індивідуального стилю літераторів у детальнішому співставленні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Життєпис Івана Левицького (Нечуя), написаний ним самим // Самі про себе: автобіографії видатних українців ХІХ ст.– Нью-Йорк, 1989. – С. 229–238.
2. Леонтович В. Автобіографія / В. Леонтович // Збір. творів : у 4-х т. / В. Леонтович. – К., 2005. – Т. 3. – С. 7–9.
3. Леонтович В. Листи / В. Леонтович // Там само – Т. 4. – С. 255–452.
4. Леонтович В. Спогади / В. Леонтович // Там само. – Т. 3. – С. 165–207.
5. Леонтович О. Окрилений Україною: життєпис Володимира Леонтовича з уступами і роздумами / О. Леонтович. – Переяслав-Хмельницький, 2008. – 112 с.
6. Погребенник В. Об'єктивний тип епічного мислення В. Леонтовича (на матеріалі повісті "Per pedes apostolorum") / В. Погребенник // Слово і Час. – 2007. – № 2. – С. 27–31.
7. Приліпко І. Л. Ідейно-художні доміанти прози про духовенство в українській літературі ХІХ – початку ХХІ століть : дис. ... д-ра філол. наук / І. Л. Приліпко. – К., 2014. – 535 с.

REFERENCES

1. The biography of Ivan Levitsky (Nechuy), written by himself // About themselves: autobiographies of prominent Ukrainians of the 19th century. – New York : UWAN Publication in the United States, 1989. – P. 229–238.
2. Leontovich V. Autobiography / V. Leontovich // Collection of works : in 4 vol. / V. Leontovich. – Kyiv : Sphere, 2005. – Vol. 3. – P. 7–9.
3. Leontovich V. Letters / V Leontovich // Ibid. – Vol 4. – P. 255–452.
4. Leontovich V. Memories // Ibid. – Vol. 3. – P. 165–207.
5. Leontovich O. Occupied by Ukraine: a biography of Vladimir Leontovich with ledges and reflections / Leontovich O. – Pereyaslav-Khmelnytsky : View of SPD Karpuk SV, 2008. – 112 p.
6. Pogrebennyk V. Objective type of epic thinking of V. Leontovich (on the material of the story "Per pedes apostolorum") / V. Pogrebennyk // Word and Time. – 2007. – № 2. – S. 27–31.
7. Prilipko I. L. Ideological and artistic dominants of prose about the clergy in Ukrainian literature of the 19th – beginning of the 21st centuries : diss. ... for Doctor of Philology Sciences / I. L. Prilipko. – Kyiv, 2014. – 535 p.

Стаття надійшла до редакції 24.04.19.

Nadiya Dyha, Associate Prof.,
Pereyaslav-Khmelnytsky State Pedagogical University
named after Gregory Skovoroda, Pereyaslav

IVAN NUCHU-LEVITSKY AND VOLODYMYR LEONTOVYCH: AN ATTEMPT TO A COMPARATIVE ANALYSIS OF LIFE AND CREATIVITY

In the article on the example of the autobiography of Ivan Nechuy-Levitsky, the memoirs, letters of Vladimir Leontovich, the works an attempt is made to make a comparative analysis of the life and creative path. It is proved that, although the

writers were not peers, they still formed themselves as Ukrainians in the conditions of colonial dependence of the country, they managed to save themselves from the irrigation thanks to their native language, national folklore. The commonality of the realistic style of writing writers has differences: it is romanticized by Ivan Nechuy-Levytsky, marked by Vladimir Leontovich's poetics of naturalism, partly of modernism.

Keywords: Ivan Nechuy-Levytsky, Vladimir Leontovich, autobiography, memoirs, language, folklore, realism.

УДК 821.161.2-31.09 Нечуй-Левицький

Галина Жуковська, канд. філол. наук, доц.,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

РЕАЛІЗМ ТА МІФОЛОГІЗМ У ТВОРЧОСТІ ІВАНА НЕЧУЯ-ЛЕВИЦЬКОГО

(на матеріалі повісті "Старосвітські батюшки та матушки")

Досліджено особливості художнього втілення міфологічних (біблійних й античних) мотивів та образів у повісті-хроніці Івана Нечуя-Левицького "Старосвітські батюшки та матушки", виявлено функції міфопоетики в художньому тексті, вивчено співвідношення міфологізму та реалізму. Зауважено, що Іван Нечуй-Левицький як майстер реалістичної прози у своєму творі правдиво відтворив щоденне життя і побут селян Богуславщини першої половини ХІХ ст. Доведено, що використання міфологічних образів і мотивів у наративній структурі реалістичної повісті є виразним засобом розкриття характерів і життєвих ситуацій.

Ключові слова: реалізм, міфологізм, міфопоетика, міфологічний інтертекст, міфологічний образ, міфологічний мотив.

Загальновідомо, що проза Івана Нечуя-Левицького є яскравим прикладом реалізму в українській літературі. Твори письменника вирізняються широким охопленням життя різних соціальних верств українського суспільства ХІХ ст. – селян, міщан, духовенства, інтелігенції тощо. Детальні описи народних типів, побуту, звичаїв, вірувань дали підстави Іванові Франку назвати Івана Нечуя-Левицького "великим артистом зору", "творцем живих типів", "колосальним всеобіймаючим оком України", яке "обхопує" "одиниці" "з незрівнянною бистротою і точністю, вміє підхопити відразу їх характерні риси і передати їх нам із тою випуклістю і свіжістю красок, у якій бачить їх само" [13, 374–375]. У центрі письменницької уваги – "все, що захоплює